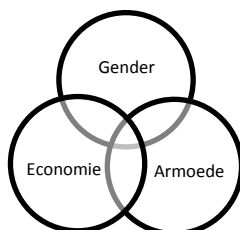

Even recapituleren: waarom Flora?

Flora werd in 1994 opgericht als een klein netwerk van organisaties die vorming en tewerkstelling met laaggeschoolde vrouwen organiseren. De missie van die organisaties was niet om met (goedkope) vrouwelijke arbeidskrachten mooie winsten te maken, maar om die vrouwen - via 'arbeid' - te helpen een plaats in de samenleving te verwerven, hun talenten te ontplooiën, zelfvertrouwen en autonomie zowel als sociaal kapitaal op te bouwen, dat alles met respect voor de zorg voor hun familie. De maatschappelijke solidariteit en het respect voor de hele persoon was dus altijd belangrijker dan de onderlinge concurrentie. Het probleem waar ze al gauw op botsten, was dat de politieke context, zowel internationaal (het Europees Sociaal Fonds) als nationaal (het activeringsbeleid) hen niet makkelijk maakte die maatschappelijke missie trouw te blijven. Concurrentie en productiviteit worden – met ruggensteun van de economische wetenschap – als alleenzaligmakende waarden naar voren geschoven. Wie solidariteit met minder 'productieve' mensen als *maatschappelijke* meerwaarde vormgeeft en daar (dus) *publieke* middelen voor krijgt, wordt al gauw verdacht van concurrentievervalsing. De regels van tendering verplichten de organisaties om tegen de laagst mogelijke kostprijs en via de kortste weg werkzoekenden naar de arbeidsmarkt te leiden. Wie dus met de kwetsbaarste mensen wil werken, dreigt de concurrentiestrijd om de subsidies te verliezen en ziet zich genoopt om... kwetsbare groepen uit te sluiten. De economische logica zet organisaties zowel als werknemers in onderlinge concurrentie, en alle statistieken wijzen erop dat het vooral laaggeschoolde vrouwen zijn die in die strijd systematisch het onderspit delven.

1. Missie: op het snijvlak van drie thematieken

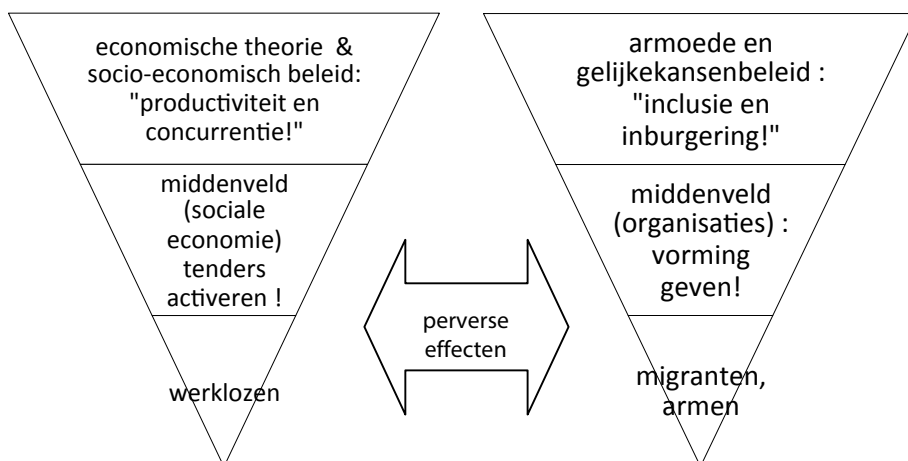
Om de *maatschappelijke* missie van de organisaties te ondersteunen en te versterken, werd het netwerk Flora opgericht. Door het opzetten van onderlinge uitwisseling en actieonderzoek moest Flora hen helpen om hun maatschappelijke missie – gelijke kansen voor vrouwen, bestrijding van uitsluiting en armoede – in evenwicht te houden met de economische 'wetmatigheden'. Of omgekeerd, Flora helpt hen om hun economisch handelen – ondanks de concurrentiële logica waarin het beleid hen duwt – in balans te brengen met waarden als emancipatie, solidariteit en participatie. Flora was dan ook van meet af aan een netwerk dat actieonderzoek deed naar een *sociaal duurzaam model van economie*. Vertrekkend van de noden, ervaringen en levensverhalen van de kwetsbaarste groepen – vrouwen die met een opeenstapeling van 'handicaps' worstelen, die behalve 'vrouw' ook nog eens laaggeschoold, kansarm, van vreemde herkomst, alleenstaande moeder of slachtoffer van familiaal geweld zijn – bouwde Flora tastend en zoekend, via voortdurende samenwerking en uitwisseling met de vrouwen en de organisaties – inzichten op rond gender, armoede en economie. Gender als 'emancipatorische' notie werd steeds als sleutel gehanteerd om de socio-economische machtsmechanismen die tot uitsluiting en armoede leiden, bloot te leggen.

Figuur 1 : Missie van Flora op de intersectie tussen duurzaamheid, gender en armoedebestrijding.

2. Visie: een proces van co-constructie

Die korte historische situering kan ook vanuit een andere bril gelezen worden. De organisaties die Flora oprichtten, hadden meerdere dingen tegelijk als missie: niet alleen gelijkheid voor vrouwen en mannen maar ook bestrijding van armoede en sociale ongelijkheid, en dat in combinatie met een duurzame economische activiteit. Het socio-economisch en activeringsbeleid dwong hen echter in een keurslijf dat die 'transversale' werking bemoeilijkte. Doordat de logica van de privé-economie als de alleenzalmakende werd opgelegd, zagen de organisaties zich genoopt om met dezelfde concurrentiële regels mee te spelen, en dus ook de 'minst productieven' uit hun acties te weren. Werken met mensen in armoede bleek moeilijk te verzoenen met een economische visie; armoedebestrijding is – net als gelijkekansenbeleid – de bevoegdheid van een ander departement. De onderlinge spelregels van het beleid bepalen dat ministers alleen voor hun territorium bevoegd zijn en zich niet te moeien hebben met andere domeinen. De organisaties worden door de diverse departementen erkend voor wat ze binnen hun beleidsdomein doen, maar mogen de subsidies van minister A zeker niet gebruiken om iets te doen wat eigenlijk onder de bevoegdheid van minister B valt. De diverse overheden zetten de organisaties dus in als instrumenten – letterlijk als 'midden-veld' – om hun beleidsvisie bij de werklozen, de vrouwen respectievelijk de kansarmen te 'implementeren'. Het beleid lijkt de burgers dan ook niet meer te zien als 'hele' mensen met complexe levensverhalen, maar slechts als te besturen 'objecten' van partiële, eendimensionale beleidsdomeinen. Als bijvoorbeeld iemand in een tewerkstellingstraject te horen krijgt dat een op computergebruik gerichte vorming voor haar of hem (met oog op de arbeidsmarkt) niet rendabel is, dan moet men ook niet verwachten dat die persoon na de werkuren een computercursus gaat volgen – al is die nog zo goedkoop – omdat een andere minister zich zorgen maakt om de digitale kloof...

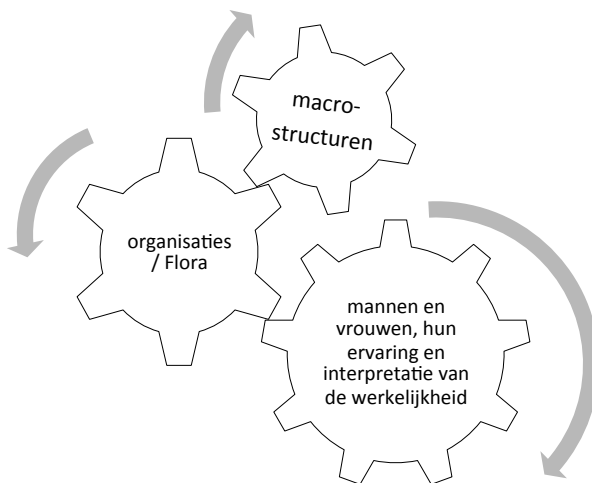
Figuur 2 : Figuur 2: dominante visie op de verhouding tussen beleid, organisaties en burgers.

De paradoxale effecten van een te smal activeringsbeleid worden meteen zichtbaar. Zowel het activeringsbeleid als het armoede- en gelijkekansenbeleid *beweren* tot een meer inclusieve samenleving bij te dragen, maar zien niet hoe ze door elk binnen hun eigen lineaire, eendimensionale logica te blijven, elkaar eigenlijk vaak tegenwerken. Bovendien is het niet moeilijk om te zien hoe het komt dat begeleid-st-ers in organisaties die kwetsbare groepen een plek in het socio-economische leven willen

geven, vaak het gevoel hebben een erg grote spreidstand te moeten maken. Voortdurend schipperen ze tussen de eisen van 'bovenaf' (de overheid, maar ook het 'economische' beleid in de eigen organisatie) en de noden 'van onderuit' (het appel van de doelgroep en hun eigen nood aan solidariteit en menselijkheid).

Om de organisaties te helpen om 'op de intersectie' van gender en armoede een meer solidaire kijk op economie te ontwikkelen, moet Flora hen dus ook bevrijden uit de 'middenpositie' waarin ze zitten gevangd, en waarin ze zich vaak gebruikt voelen als instrument om een van bovenaf opgelegd beleid door de strot van vrouwen in armoede te duwen. Het antwoord van Flora is dan ook om vanuit de ontmoeting met de vrouwen (en mannen) in armoede zelf *de rol van de organisaties te herdefiniëren*. Flora stelt zich niet op als 'expert' die beter dan de vrouwen zelf weet wat 'goed' voor hen is; dat zou – op subtiele wijze – net zo neerbuigend en patriërchaal zijn als het dominante beleid. Maar evenmin beperkt Flora zich ertoe 'bottom up' processen te stimuleren, waarbij de organisaties als doorgeefluik fungeren om de boodschap van de mensen in armoede naar boven toe te vertolken. Dat doorbreekt immers niet de lineaire logica en de perverse effecten die daarmee samenhangen. Bovendien legt het de verantwoordelijkheid sterk bij de mensen in armoede zelf. Als er ondanks hun inbreng niets verandert, kan de indruk ontstaan dat ze de foute signalen gegeven hebben of hun boodschap niet duidelijk genoeg gebracht hebben.

Om zijn missie consequent te realiseren werkt Flora dan ook vanuit een andere visie op de samenwerking tussen de burgers (vrouwen en mannen in armoede, het microniveau), de organisaties (collectiviteiten die klein genoeg zijn om kwetsbare mensen als *totale* persoon te ontmoeten maar ook groot genoeg om hen een *collectief* project of traject te bieden, het mesoniveau) en allerlei actoren in de politieke, economische en academische wereld (macroniveau). Alleen door *samen* te bouwen aan een samenleving, door *met iedereen* over een 'inclusieve' samenleving na te denken, kunnen de paradoxen en perverse effecten van een topdown beleid worden vermeden.

Figuur 3 : Multilevel triade van co-constructie. (Naar: Caren Levy <http://www.ucl.ac.uk/dpu/people/levy>)

De visie van Flora op co-constructie is er een waarbij de organisaties met de mensen zelf een traject ontwikkelen dat ook een impact heeft op (en ondersteund wordt door) wat op macroniveau gebeurt. Co-

productie is niet de 'naadloze' controle van één niveau over het andere, maar een open proces waarin ruimte blijft voor overleg, bijsturing en innovatie. Co-constructie is dan ook geen eenmalig project dat tot een afgelijnde doelstelling of actie leidt, maar is een voortdurend democratisch en participatief gebeuren. Flora helpt de organisaties om via de methodiek van co-constructie een participatieve werking met hun doelgroepen uit te bouwen, en om samen met groepen van vrouwen trajecten uit te werken waarin ze zelf

vorm en invulling geven aan hun burgerschap. Als netwerk biedt het aan de organisaties bovendien een gezamenlijk platform om hun visie op een sociaal duurzame economie te ontwikkelen en naar het macroniveau toe te vertolken. Door de dwingende logica waarin organisaties geduwd worden, door de grote druk waaronder ze zich voelen om aan de tegenstrijdige verwachtingen van beleid en doelgroep te beantwoorden, hebben ze vaak niet de energie of middelen om aan beleidsbeïnvloeding te doen. Door netwerking bundelen ze hun krachten en ervaringen, en kunnen ze een grotere impact hebben.

3. Waarden: waarom we doen wat we doen zoals we het doen

De vraag naar het waarom van Flora berust op een nog diepere grondlaag. Als Flora deze missie en visie uitbouwt en tegen heug en meug – in een moeilijke federale en budgettaire context – blijft ijveren voor een meer duurzame en rechtvaardige samenleving, dan is dat vooral omdat iedereen die mee zijn of haar schouders onder Flora zet, dat ‘waardevol’ vindt. Waarden verwoorden is altijd risky business, omdat ze vaak gehoord worden als ‘waarheden’ waarmee men het eigen grote gelijk en morele superioriteit wil aantonen. We spreken dan ook liever van de ethische grondhouding van Flora.

Flora is ervan overtuigd de waarheid niet in pacht te hebben. We willen de vrouwen niet benaderen alsof we weten wat ‘voor hen goed’ is, maar zien **respect en luisterbereidheid** als basis van ons werk. We ondersteunen ook de begeleiders in de organisaties om met hun doelgroep een participatief en co-constructief proces op te zetten. Met de Franse denker Emmanuel Levinas zijn we ervan overtuigd dat alleen door naar de meest kwetsbare ‘anderen’ te luisteren – door in de ontmoeting met hen te leren waar de dominante kaders blind voor zijn – waardevolle kennis kan groeien...

De organisaties vertellen ons dat solidariteit – net als armoedebeleid – in het op geld gerichte socio-economische systeem telkens weer (onbedoeld) leidt tot concurrentie tussen de armen of tussen de organisaties die met hen werken. Armoedebestrijding gaat in grote mate via activering, en die leidt weer tot concurrentie om opleidingsplaatsen, banen, tenders en subsidies. En dat maakt dat ook in de armoedebestrijding de meest ‘productieven’ het weer halen tegenover de meest kwetsbaren. Daarom wil Flora **solidariteit opnieuw vorm geven**, niet voor maar met de mensen om wie het gaat, en met de organisaties die dag in dag uit solidair met hen werken, vaak zonder veel erkenning of waardering voor de complexiteit van hun werk en hun inzet.

Flora probeert ook zelf als ‘waardevolle’ organisatie op een **kwalitatieve manier te werken**. Dit vertaalt zich in dagelijkse kleine en grote beslissingen, een correct en verantwoord gebruik van overheidsmiddelen, ten dienste staan van de organisaties ‘op het terrein’, zorgzaam met het eigen team omgaan, oog hebben voor de impact van onze werking op het milieu, de duurzaamheid van onze eigen werking bewaken door het evenwicht te vinden tussen pragmatisme en efficiëntie enerzijds en eigenzinnigheid en idealisme anderzijds.

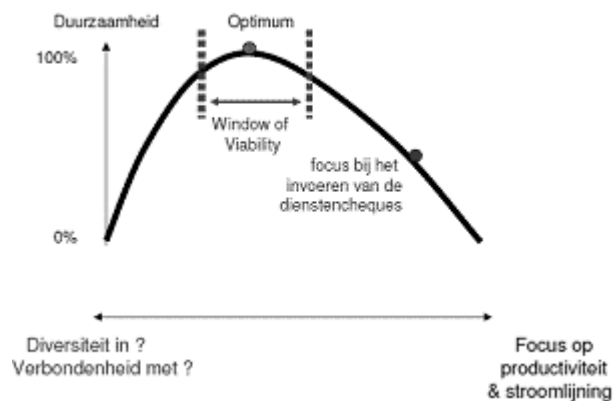
De positionering van Flora in het werkveld

Waar moet je een netwerk als Flora situeren in het brede veld van organisaties? Hoewel het netwerk oorspronkelijk een initiatief was van inschakelingorganisaties, is het dat zelf niet. De doelstelling van Flora is veel breder dan 'vrouwen socio-professioneel inschakelen'. Hoewel we diverse organisaties via netwerking bijeenbrengen, zijn we ook geen koepel of netwerk in de klassieke zin. Flora is geen structuur die de economische en politieke belangen van een bepaalde werkvorm in de sociale economie verdedigt; Flora is ook niet aangesloten bij VOSEC. Evenmin maken we deel uit van Tracé, FeBISP of l'Interfédé. Onze partners werken binnen zeer diverse sectoren en werkvormen, en zijn vaak aangesloten bij die koepels of netwerken die de belangen van hun specifieke werkvorm verdedigen. Evenmin zijn we een vrouwenorganisatie die opkomt voor een sterkere deelname van vrouwen aan het bestaande socio-economische systeem.

Al die koepels, netwerken en belangenorganisaties komen op voor de belangen van een bepaalde (homogene) groep van organisaties en/of doelpubliek binnen het bestaande monetair-economische bestel. **Flora positioneert zich daarnaast (en daartussen) als een zo divers mogelijk samenwerkingsverband met als doel solidair aan een alternatief model van maatschappelijke ontwikkeling vorm te geven.** We zijn ook geen 'altermondialisten' die geloven dat de samenleving pas leefbaar is als het neoliberale en kapitalistische systeem omver wordt geworpen; het is voor vrouwen en mannen in armoede wel degelijk van belang binnen dat systeem een plaats te verwerven. Het probleem waar de laaggeschoolde vrouwen ons doorheen de jaren wel telkens van bewust maakten, is dat de neoliberale logica het dominante – of zelfs enige – model voor de verdeling en valorisatie van arbeid (lees: van rollen voor mannen en vrouwen) is geworden, en dat hen dat telkens opnieuw in een kwetsbare positie zet, al hun inspanningen ten spijt. Flora wil dan ook dit monopolie doorbreken, en complementair aan de bestaande structuren ook andere modellen ontwikkelen om arbeid te definiëren, te verdelen en te valoriseren.

1. Unique selling proposition: veerkracht !

De systeemtheorie leert ons dat de duurzaamheid van systemen afhangt van een evenwicht tussen efficiëntie en veerkracht. Systemen die alleen op efficiëntie inzetten worden op de duur zo gestroomlijnd dat ze niet meer in staat zijn om bij te sturen en zich aan te passen als zich een schok voordoet. Dat heeft de financiële crisis van 2008 pijnlijk duidelijk gemaakt. Om crisissen te kunnen opvangen, de koers bij te sturen en aan een veranderende omgeving aan te passen, is veerkracht nodig. Veerkracht is afhankelijk van diversiteit – de capaciteit om een 'andere' kijk of benadering te ontwikkelen – en verbondenheid. Alleen als de innovatieve ideeën ergens verankerd raken en niet louter losse flodders blijven, kunnen ze het systeem de kracht geven om crisissen te boven te komen. Dat het socio-economisch systeem te hoog scoort op stroomlijnen en efficiëntie is al gezegd; juist daarom is Flora ontstaan. **De bestaansreden van Flora is dus om de veerkracht van de organisaties en het beleid te versterken en zo bij te dragen tot een meer duurzame samenleving.**

Figuur 4: De duurzaamheidscurve (Bron: Ulanowicz, Goerner, Lietaer & Gomez. (2009) Quantifying sustainability: Resilience, efficiency and the return of information theory. Ecological Complexity 6 nr. 1, 27-36).

De figuur toont ook dat Flora niet inzet op het aanvallen of bekritisieren van het dominante systeem. Zowel efficiëntie als veerkracht zijn nodig om optimale (of 'leefbare') duurzaamheid te bereiken. Vanuit de overtuiging dat een 'andere' samenleving en economie mogelijk is, zetten we alles op alles om die diverse visies en benaderingen alle kansen te geven. Het mooie is natuurlijk dat Flora die diversiteit niet zelf hoeft te verzinnen. Het volstaat te luisteren naar de vrouwen (en mannen) in armoede en naar de organisaties die met hen werken om te leren op een andere manier naar de samenleving en de economie te kijken. Door die 'andere' ervaringen via co-constructie aan het licht te brengen, krijgen ze een zichtbaarheid en een erkenning. Alleen zo kunnen ze ook een impact krijgen in de 'publieke' ruimte van politiek en wetenschap, kunnen ze doorklinken op het publieke forum waar burgers samen beslissen over zaken van algemeen belang.

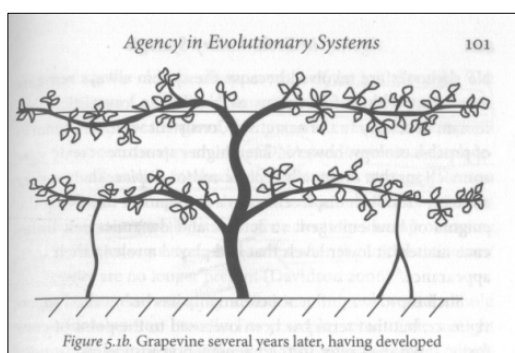
Omgekeerd steunt Flora de bestaande organisaties en initiatieven door hun 'verbondenheid' te versterken. Om met hun doelgroep te bereiken wat de overheid hen oplegt, doen ze veel méér dan wat de klassieke boordtabellen zichtbaar maken. In dit 'echte werk' schuilt vaak de grote inventiviteit en sociale beweging van de begeleiders. Om 'tegen het opgelegde stramien' in te gaan, kunnen ze niet op andere 'stramienen' terugvallen. En dus geven ze alles van zichzelf, en voelen zich daarin vaak eenzaam, weinig erkend en gesteund. *Door die ideeën te bundelen en zichtbaar te maken, toont Flora dat de organisaties niet alleen staan in hun 'andere' visie.* Door met hen kaders en methodieken te co-construeren, versterkt Flora hun verbondenheid en veerkracht.

2. Van Blue Ocean Strategy naar Web of (gender as) Transition

In de business literatuur verwijst het concept 'Blue Ocean strategy' naar de idee dat je hogere groei en winst kan realiseren door een nieuwe vraag te creëren op een markt waar weinig concurrenten op zitten (een 'blauwe oceaan') dan door de strijd aan te gaan met andere leveranciers van reeds gekende producten in een bestaand marktsegment. Flora gelooft daarentegen dat het juist meer 'winst' kan realiseren door zijn unieke en innovatieve product met zoveel mogelijk anderen te delen! Dat doen we nu reeds binnen het landschap van organisaties die met kansarme vrouwen aan het versterken van hun positie in samenleving en economie werken. Maar ook organisaties die in 'belendende' werkvelden actief zijn en menen hun voordeel te kunnen doen met de methodologie, analyses of expertise van Flora, zijn uiteraard welkom. Met hoe meer we de krachten bundelen aan de veerkracht-kant van het systeem, hoe duurzamer onze samenleving kan worden!

Ook in andere domeinen voelen mensen zich vaak tot 'object' van beleids- of machtsstructuren gereduceerd, en proberen organisaties meer holistische en participatieve alternatieven te formuleren. Hoewel de inzichten van Flora vooral groeien uit de samenwerking met projecten die laaggeschoolde vrouwen maatschappelijk meer kansen willen geven, bevatten ze heel wat elementen die ook voor andere organisaties hun nut kunnen hebben. Hoe mensen via co-constructie helpen greep te krijgen op hun eigen situatie? Hoe als organisaties de krachten bundelen om deze participatieve manier van werken samen vorm te geven? Hoe actoren in de economische, politieke en academische wereld bereid vinden om naast het 'efficiënte' en controleerbare ook ruimte te maken voor het veerkrachtige en (echt) solidaire? Deze vragen stellen zich niet alleen in de sector waar Flora zijn 'core business' heeft, maar ook in andere werkvelden die een duurzame samenleving voor ogen hebben.

Hoe meer organisaties zich kunnen 'verbinden' tot veerkrachtige netwerken, hoe beter ook Flora zijn doel bereikt. Verbondenheid betekent dan uiteraard niet dat anderen als een nieuwe norm 'toepassen' (of 'implementeren') wat Flora aan kaders en inzichten ontwikkeld heeft. Anderen moeten zich veeleer de ontwikkelde kaders en concepten toe-eigenen en er in hun eigen context op participatieve wijze verder vorm aan geven. Co-constructie als een voortdurend participatief proces moet zich ook tussen de diverse maatschappelijke domeinen of werkvelden afspeelen. En dat kan Flora niet alleen. Misschien kunnen we het

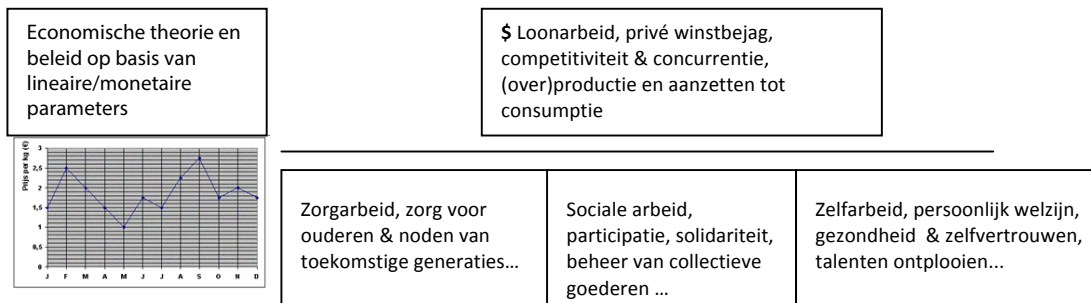
beeld gebruiken van een wijnrank die haar eigen druiven opbrengt, maar ook 'uitlopers' krijgt die elders wortel schieten en hun eigen vruchten voortbrengen. De diverse struiken die zo ontstaan zijn onderling verbonden maar toch ook autonoom en

Figuur 5: een veerkrachtig web van maatschappelijke innovatie. Bron: Ulanowicz, Ulanowicz, Robert E. (2009). A third window. Natural life beyond Newton and Darwin. West Conshohocken PA: Templeton Foundation Press, p. 101.

divers genoeg om zich aan variabele contexten te kunnen aanpassen. In 2010 heeft het team zich intensief gebogen over de vraag hoe een dergelijk ‘web’ van diverse en veerkrachtige initiatieven kan worden ontwikkeld en versterkt. Het is zeker ook een werkhema voor de komende jaren.

3. Een holistische benadering van arbeid en burgerschap

In het voorgaande is reeds herhaaldelijk aangestipt dat het grote ‘efficiëntiestreven’ in onze samenleving samenhangt met een enge (eendimensionale) visie op arbeid. Arbeid wordt in ons socio-economisch stelsel gelijkgesteld met loonarbeid, en alle andere vormen van arbeid worden daaraan ondergeschikt gemaakt.

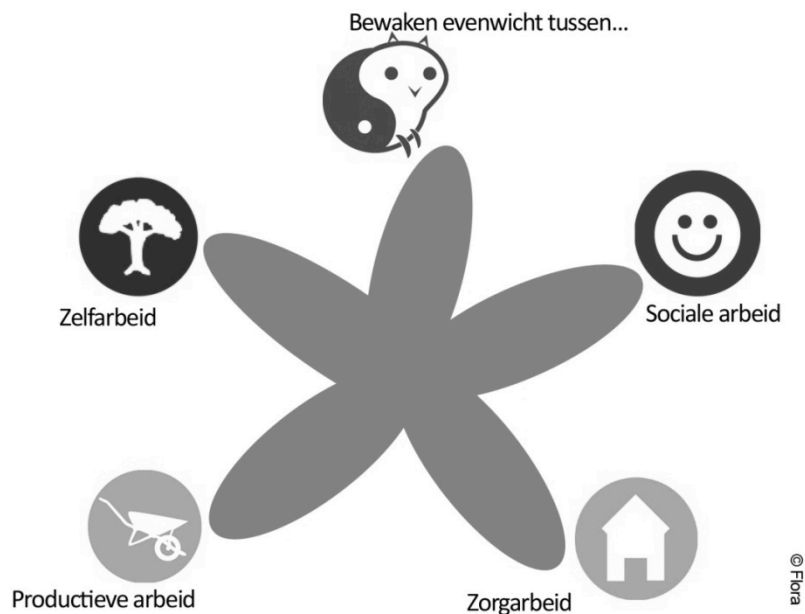
Figuur 6 : klassiek socio-economisch beleid: concurrentie (privéwinst als doel) en ‘externaliteiten’.

Dat deze visie op arbeid zich best vertaalt in het mannelijke kostwinnersmodel – de maximaal productieve werknemer die geen tijd ‘verliest’ aan zorgarbeid of andere vormen van arbeid – is duidelijk. De lineaire en eendimensionale visie op arbeid houdt schade in andere levensdomeinen – als ‘externaliteiten’ – uit het eigen blikveld en zet zo de duurzaamheid van economie en samenleving op de helling. Men kan dus veronderstellen dat juist vanuit gender een ‘andere’ (lees: diverse, veerkrachtige) visie op arbeid kan worden geformuleerd. Gender heeft oog voor alle rollen waar mannen en vrouwen (al dan niet) toegang toe hebben en die een samenleving nodig heeft om goed te functioneren. Flora heeft in 2010 dan ook alles wat de vrouwen ons – vanaf de eerste JUMP-projecten tot heden – geleerd hebben over wat arbeid voor hen betekent, in een synthetisch analysekader gebundeld. Voor de vrouwen zijn vier vormen van arbeid even belangrijk.

	productieve arbeid: voorzien in de materiële noden (wat vandaag overwegend afhankelijk is van of samenvalt met het beschikken over financiële middelen)
	sociale arbeid: het gevoel hebben deel uit te maken van een groter geheel en daar iets te kunnen toe bijdragen, sociaal kapitaal hebben en op een collectiviteit kunnen terugvallen
	zorgarbeid: instaan voor de noden en belangen van de vorige en toekomstige generaties, voor ouderen, kinderen, naasten, voor al wie (of wat) zorg nodig heeft.
	zelfarbeid: wie in onze samenleving arm is, voelt zich een buitenstaander. Door de individualisering (met ‘maatwerk’ als ideaal van dienstverlening) voelen mensen het hele gewicht voor hun inschakeling op hun eigen

schouder, maar juist daardoor hebben ze het gevoel dat het probleem bij hen ligt (negatief zelfbeeld) en dat het dus niet de moeite loont om zich nog maar eens in te spannen. Zelfarbeid is dan ook essentieel om opnieuw een gevoel van eigenwaarde en zelfvertrouwen op te bouwen, te investeren in eigen welzijn en het ontplooiën van de eigen talenten, om zich te 'recreëren'.

Als voor productiviteit (en winststreven) de noden van de toekomstige generaties verwaarloosd worden, als productiviteitsdruk mannen tot depressie en zelfmoord drijft en tot grote sociale verschillen leidt, dan verliest de samenleving haar veerkracht. Flora kwam in vele actieonderzoeken telkens opnieuw tot de vaststelling dat de dominante kijk op arbeid – met geld als enige waardemeter – de andere maatschappelijke functies in het gedrang brengt. Vandaar dat 'bewaken van het evenwicht', het ontwikkelen van beleids- en kennismodellen die de 'hele' mens en de 'hele' samenleving (nu en toekomstig) voor ogen houdt, als vijfde vorm van arbeid aan het analysekader werd toegevoegd. **Flora streeft ernaar dit holistische model van arbeid als analysekader voor veerkracht zichtbaar te maken.**

Figuur 7: Kader voor genderanalyse van arbeid: het 'Five Types of Work Integrating Network' (of 5-TWIN).

4. Egalitair: gender gedefinieerd op het kruispunt van sociale breuklijnen

Hoewel gender een centrale analysecategorie in zijn werking is, ziet Flora zich niet als een 'vrouwenbeweging'. Even toelichten. De notie 'gender' is door feministen in gebruik genomen om het onderscheid aan te geven tussen biologische eigenschappen van mensen (bijvoorbeeld sekse) en maatschappelijk bepaalde ongelijkheden. Het is niet omdat vrouwen kinderen kunnen baren, dat ze voorbestemd zouden zijn om vooral zorgarbeid op te nemen; het is de samenleving die dat bepaalt. Het is niet omdat mannen geen borstvoeding kunnen geven, dat ze geen zorg voor de komende generaties zouden kunnen dragen, het zijn sociaaleconomische mechanismen die hen vaak beletten dat te doen. Als mensen ongelijke maatschappelijke posities innemen, heeft dat dus niet alleen met hun individuele eigenschappen (microniveau) te maken, maar ook met machtsmechanismen (macroniveau).

Als geheugensteuntje geven we de formule: $G = s \cdot p$, waarbij G staat voor gender, s voor sekse en p voor (maatschappelijke) positie of 'power' (empowerment). De formule (die uiteraard niet bedoeld is om wiskundige berekeningen te maken) toont dat sekse, een individuele eigenschap (microniveau) gekoppeld wordt aan een maatschappelijke positie (macroniveau) die met macht of machteloosheid gepaard gaat.

Gender slaat niet alleen op individuele eigenschappen van mensen (s), maar ook op de 'rollen' waar ze (al dan niet) toegang toe krijgen en die (al dan niet) maatschappelijk gewaardeerd worden door toekenning van economische, politieke of culturele macht (p). Gender is dus van meet af aan een 'multilevel' notie, die toelaat een probleem op meerdere niveaus tegelijk te analyseren en de mechanismen op al die niveaus tegelijk in kaart te brengen.

Gender als multilevel concept heeft een sterk emancipatorisch, innovatief potentieel: door tegelijk naar mechanismen op psychologisch (micro-), organisatie- (meso-) en politiek-economisch (macro-) niveau te kijken kan enerzijds de kracht van vrouwen (en mannen) versterkt worden om aan het socio-economisch ontwikkelingsmodel te participeren, maar wordt anderzijds ook de transitie naar een meer egalitair model als werkpunt voor ogen gehouden. Maar omdat we niet gewoon zijn om op multilevel te denken, wordt het concept vaak terug tot één niveau herleid. Ofwel situeert men het enkel op microniveau en hanteert men het gewoon als synoniem voor 'seks'. Het probleem lijkt dan alleen te zijn dat vrouwen niet dezelfde keuzes maken als mannen (microniveau) en eventueel dat mesostructuren (in onderwijs, sociocultureel veld, media...) hen 'fout' formatteren. Het socio-economische (macro-)model wordt niet in vraag gesteld, zelfs niet nu het zich meer en meer als onduurzaam ontpopt. Uitsluitingsmechanismen op macroniveau blijven buiten schot, en dus kunnen die ook niet bestreden worden. Anderen bekritisieren het concept gender omdat dit vrouwen als slachtoffer zou voorstellen. Door op de kracht en de eigen keuzes van vrouwen te wijzen, en 'het vrouwelijke' als 'evenwaardig' naast het 'mannelijke' te zetten, beklemtonen ze de gelijkwaardigheid van de seksen. Iedere grond om de ongelijke kansen van vrouwen in het dominante systeem in vraag te stellen, vervalt dan natuurlijk ook. Bovendien lijken vrouwen die wel voluit de concurrentie met mannen om politieke of economische macht aangaan, vanuit dit perspectief geen 'echte' vrouwen te zijn, of minstens impliciet de 'vrouwelijke waarden' te minachten. Zodra het concept gender van zijn multilevel karakter ontdaan wordt, boet het dus aan emancipatorische kracht in, en wordt het een zwak concept. Dat dit binnen het feminisme tot veel discussie aanleiding heeft gegeven, hoeft geen betoog.

Interessant genoeg waren het kansarme vrouwen die het multilevel karakter van het genderconcept opnieuw onder de aandacht brachten. Afro-Amerikaanse vrouwen wezen de eerste feministes erop dat die dames nu wel carrière konden maken, maar dat ze dit alleen maar konden omdat ze hen, de laaggeschoolde en gekleurde vrouwen, in de positie hielden waaruit ze zichzelf 'bevrijd' hadden. De machtsmechanismen die eerder tussen mannen en vrouwen speelden, bleken dus niet verdwenen omdat ook vrouwen aan de macht konden deelnemen; ze hadden zich gewoon verschoven naar een machtsongelijkheid tussen vrouwen onderling. Het concept gender is maar bevrijdend voor alle vrouwen als het tegelijk kijkt naar wat er *fout* zit op maatschappelijk niveau. Dat onze samenleving en economie concurrentie als hoogste waarde, en bankengeld als enige ruilmiddel zien, is de diepere oorzaak van sociale ongelijkheid. En die werk je niet weg door ook vrouwen aan diezelfde spelregels te onderwerpen. Dat blijft altijd ten koste gaan van 'andere' groepen mannen en vrouwen, bijvoorbeeld mensen in het Zuiden of toekomstige generaties.

De formule voor gender moet dan ook verfijnd worden om die diverse machtsmechanismen zichtbaar te maken. Een juistere formule voor gender luidt dan ook $G = S \cdot p^2$. De hoofdletter S staat voor *meerdere* sociale breuklijnen (in de eerste plaats seks, maar altijd op de intersectie met andere kenmerken zoals klasse, scholingsgraad, etnische herkomst, familiale situatie, leeftijd, enzovoort). Wie op meerdere breuklijnen aan de zwakke kant staat, ziet zijn macht ook exponentieel verminderen, vandaar de p^2 . Wie vrouw is, en bovendien laaggeschoold, van allochtone herkomst en alleenstaande moeder maakt bijna geen kans op een treffelijk leven. De notie gender kan dan ook maar zijn emancipatorisch potentieel behouden als hij niet alleen op het versterken van vrouwen slaat, maar tegelijk op de emancipatie van de hele samenleving, op transitie naar een duurzamer socio-economisch model. Wat begon als de 'vrouwenstrijd' kan dus een belangrijke hefboom worden voor het ontwikkelen van een meer egalitair maatschappelijk model, tenminste als gender als intersectioneel en multilevel concept wordt gehanteerd.

5. En dus...

Dat Flora om tot een duurzame samenleving bij te dragen, inzet op de 'sterke' definitie van gender is duidelijk. Deze laat toe om met mannen en vrouwen samen te werken aan een meer duurzame, holistische en egalitaire visie op arbeid, economie en samenleving. In het licht van het bovenstaande kunnen we de positionering van Flora in volgende punten samenvatten.

5.1. Kruispuntdenken: sekse is nooit de enige bron van uitsluiting !

Doordat het team laaggeschoolde vrouwen als bevoorrechte co-expertes bij actieonderzoek betreft, is het verplicht steeds uitsluiting 'op het kruispunt' tussen meerdere variabelen te definiëren. Flora is in België de enige organisatie die **gender systematisch op die intersecties definieert en diverse machtsmechanismen 'tegelijk' in rekening kan brengen**. Het volstaat niet dat vrouwen posities van economische, politieke en academische macht bereiken; om kansengelijkheid duurzaam te realiseren, moeten 'machtsdeelname', participatie en burgerschap worden gherdefinieerd. In gender uitgedrukt: alle groepen van vrouwen en mannen moeten toegang hebben tot rollen (of vormen van arbeid) waarin ze kunnen participeren aan de co-constructie van een meer rechtvaardige samenleving. Dat betekent ook dat de 'instituties' waar de macht wordt voorbereid, uitgeoefend, geïmplementeerd en gecontroleerd, anders moeten worden georganiseerd. Flora inspireert zich voor het concipiëren van dit 'web van transitie' op het werk van Caren Levy. Deze positionering heeft gemaakt dat Flora in 2010 zijn verhouding tot de vrouwenbeweging opnieuw heeft geëvalueerd en zich duidelijker als complementair tegenover hen profileert.

5.2. Arbeid herdefiniëren met respect voor de ervaringen van vrouwen en mannen

Door de notie gender te herdefiniëren op basis van wat we uit de projecten met vrouwen leerden, biedt Flora een tegenwicht tegen de eenzijdige dominantie van loonarbeid (dat vooral de – mannelijke – kostwinner bevoorrecht) en zet daar het 5-TWIN model als holistische en egalitaire aanvulling tegenover. Dit model is een mogelijkheid om tegenover het dominante, hyperefficiënte model van arbeid (loonarbeid) **een visie op arbeid te formuleren die mensen en organisaties opnieuw veerkracht kan geven**. Doordat ze – in co-constructie – met vrouwen in armoede is ontwikkeld, biedt ze ook de mogelijkheid om deze en andere groepen die nu in de 'marge' van de samenleving gedruwd worden, te laten participeren aan de co-constructie van een rechtvaardiger maatschappelijk model. Flora stelt zich niet op als een gespecialiseerd expertisecentrum dat in zijn eigen "blauwe oceaan" gaat vissen, maar wil aan zoveel mogelijk andere actoren de kans bieden zich de manier van werken, methodologie en analysekaders toe te eigenen, zodat deze aan andere contexten en probleemgebieden kan worden aangepast en ook bij andere kwetsbare groepen wortel kan schieten. Op die manier kan een 'weefsel' of 'web' van transitie en co-constructie worden ontwikkeld.

5.3. Gender: de noodzakelijke en ethische openheid voor de/het andere

Flora werkt vanuit gender als sleutelconcept voor een duurzame samenleving. **Gender wordt geen 'overbodige' notie eens evenveel vrouwen aan de macht deelnemen; mannen en vrouwen zullen altijd 'anders' zijn, en dus verplicht het concept gender om steeds de 'andere' voor ogen te houden**. Het herinnert er ons aan dat we niet kunnen hopen 'eens en voorgoed' een eenheidsnorm te formuleren waaraan alle mensen moeten beantwoorden, want dat leidt weer tot stroomlijnen en tot hiërarchiseren van mensen die 'meer of minder' in het model passen. De ontmoeting met de 'ander' verplicht ons om ook ons model telkens opnieuw in vraag te stellen. Terwijl andere sociale verschillen op microniveau gradueel zijn en kunnen wijzigen in de tijd (de definitie van 'allochtoon' is variabel, laaggeschoolden kunnen zich bijscholen, enz.) maar sekse blijft een onuitwisbaar verschil tussen mensen. In die zin kan men het gelijkheidsstreven tussen mannen en vrouwen ook niet 'ondergeschikt' maken aan 'diversiteit' (alsof 'vrouw zijn' een graduele handicap naast andere is), maar moet gender – altijd gedefinieerd op de intersectie tussen sekse en andere sociale breuklijnen en op meerdere niveaus van analyse – als cruciaal concept (of intellectueel instrument) voor een rechtvaardiger samenleving worden gehandhaafd.

5.4. Herdefiniëren van de rol van organisaties: van implementatie naar co-constructie

Door te werken in de triade van co-constructie kunnen we duidelijker het onderscheid maken tussen 'implementatie' van een van bovenaf opgelegd beleid en 'empowerment' van laaggeschoolde vrouwen via hun participatie in collectiviteiten. Door hun 'inspraak' via collectieve processen of trajecten te laten verlopen (co-constructie tussen micro- en mesoniveau) kan hun inbreng ook een grotere impact krijgen op politiek vlak (co-constructie tussen meso- en macro). Zo wordt de kennis die we met laaggeschoolde vrouwen opbouwen na afloop van een project niet vertikaal geklasseerd, maar bouwen we ze systematisch verder uit. Dit betekent ook dat Flora **de rol van de organisaties probeert te herformuleren en – naast de 'implementatie' van een van bovenuit geformuleerd kader of beleid – ook ruimte te maken voor de 'co-**

constructie' van beleid en kennis die pas kan ontstaan als mensen in kansarmoede samen gebracht worden en hun noden en talenten gecollectiviseerd worden (zie de sociale arbeid in de 5-TWIN figuur)

5.5. Het monetair-economisch systeem als bron van genderongelijkheid en onduurzaamheid

De analyses die Flora van maatschappelijke problemen maakt, legt telkens opnieuw de nefaste impact bloot van de dominantie van de loonarbeid. Die dominantie wordt pas goed zichtbaar als men zich realiseert dat in onze samenleving 'arbeid' zeer tendentiekus gedefinieerd wordt als arbeid op de 'reguliere' arbeidsmarkt, dat wil zeggen die leidt tot geldwinst voor privé-aandeelhouders. *Vanuit gender is het dan ook onontbeerlijk om de rol en de mechanismen van de monetaire economie in de analyse te betrekken.* Ook op dit punt heeft Flora in 2010 een aantal pistes en samenwerkingsverbanden verkend. De financiële crisis heeft in 2010 het besef doen groeien dat bankengeld uitsluitend tot concurrentie en winststreven op korte termijn leidt. Het is een monetair systeem dat diverse vormen van arbeid ongelijk 'valoriseert'. Daardoor worden ook mannen en vrouwen in onderlinge concurrentie gezet; vrouwen die keuzes maken die door het monetaire systeem niet gevaloriseerd worden (en dus ook geen rechten opbouwen zolang die uitsluitend op loonarbeid zijn gebaseerd) lijken zichzelf de problemen op de hals te halen. Veel juister is natuurlijk om te stellen dat dit systeem, waarin de interest voor de rijken gehaald wordt bij mensen met schulden, nu eenmaal altijd iemand in de problemen zal steken. Wat de activeringspolitiek de werklozen ook wijsmaakt, in dit systeem kunnen we niet allemaal rijk zijn, want interest groeit nu eenmaal niet aan de bomen. Vanuit de genderanalyse dient zich dus ook de nood en de mogelijkheid aan om arbeid op andere manieren te definiëren en te valoriseren dan alleen via de ongelijke verdeelsleutel van geld. **Flora neemt de rol op zich van expertisenetwerk dat pistes voor andere vormen van valorisatie van arbeid in kaart kan brengen – uiteraard via co-constructie.**